

КАМРАН ӘЛИЈЕВ

РОМАНТИКЛӘР «ӘДӘБИЈЈАТ ВӘ НӘЈАТ» ПРОБЛЕМИ
НАГГЫНДА

XX әср Азәрбајжан романтикләриндән М. Гади Сабирн «нәшидә-хани—һәјат»¹, јә'ни һәјат нәгмәкары адландырыр, «Шүкуфеји—һикмәт» китабындакы ше'рләри «ичтимаи, һәјати ...ше'рләр»² кими сәчијјәләндирир, «Театр нәдир?» суалына ајинәји-һәјатдыр»³ чавабыны верир. А. Сәһһәт «Шаир ајинәсидир дөврәнин»⁴ дејир. Н. Чавид «Өлүләр»и һәјаты әкс етдириб «ачы бир фәрјад гопардыгына»⁵ көрә гиймәтләндирир.

А. Шанг «әдәбијјат илә чәмијјәт, чәмијјәт илә әдәбијјат сых бир-биринә мәрбутдур»⁶ тезисини мүдафиә едир.

Романтикләр һәјата, ичтимаи мүһитә гаршы биканә галмамышдыр. Доғрудур, онлар јарадычылыгылары боју һәјаты бүтүн тәрәфләри илә бирликдә әдәбијјат үчүн ме'јар сәвијјәсинә галдырмамышлар. Онлар ајдын шәкилдә баша дүшүрдүләр ки, заманын, дөврүн һәрәкәти мүһүм амилләрдәндир. Бу һәрәкәт јалныз әдәбијјата дејил, ичтимаи варлыгын диқәр саһәләринә дә тә'сир едә билир. Гади јазырды: «Ичиндә јашадылан мүһитин инсан үзәринә һасил етдији тә'сир пәк бөјүкдүр. Инсаны, дилли икән дилсиз, фикирли икән фикирсиз, әхлаглы икән әхлагсыз едән јенә мүһитдир. Јерин фырланмасына фикрән кәсби-гәнәәт етмиш олан Галилеләри фикриндән дөндөрмәјә чәсарәт едән јенә мүһитдир...»⁷ А. Сәһһәт исе Сабирн нәзәрдә тутараг јазырды: «Бақыда јаздығы ше'рләр—ки, «Молла Нәсрәддин»ин бешинчи илиндәдир,—мүһитин тә'сириндән даһијанә әсәрләрдир».⁸ А. Шанг бир аз башга формада ејни һәдәфә вурурду: «Милләтләрин ичтимаи һәјатына, әһвали-руһијјәсинә тә'сирин олмуш олан бөјүк тарихи вағиәләр әдәбијјата да тә'сирсиз галмамышлар».⁹ Мүһитә бахышда романтик тәңгидин бу мүлаһизәләри тәсадүфи сәчијјә дашымыр. һәјатын бәдни тәхәјјүлдән кечәркән әдәби һәгигәтләр јүксәклијинә галхмасы романтик әдәбијјат үчүн ганунајуғун иди.

Мә'лум мәсәләдир ки, дүнја әдәбијјатында романтизмни доғулушу өзүндән әввәлки вә ја өз дөврүндәки көһнәлмиш, башга сөзлә, «мәғлуб олмуш, лакин мәһв едилмәмиш» (Маркс) әдәби системләрә гаршы мүбаризәдә формалашмышдыр. Бу мүбаризә мүхтәлиф өлкәләрдә мүхтәлиф чүр олмушдур. «Епигончу классицизмә гаршы мүбаризә Инкиләтәрә вә Италијаја нисбәтән, Франса вә Русијада даһа бөјүк рол ојнамышдыр».¹⁰

¹ М. Гади. Сечилмиш әсәрләри. Бақы, 1957, сәһ. 200.

² М. Гади. Шүкуфеји-һикмәт. Бақы, 1914, сәһ. 2.

³ «Тәрәгги» гәзети, 14 ијул 1909, № 156.

⁴ А. Сәһһәт. Әсәрләри, I чилд. Бақы, Азәрнәшр, 1975, сәһ. 166.

⁵ «Өлүләр» һаггында тәссүрат. «Ачыг сөз» гәзети, 1 мај, 1916-чы ил, №173.

⁶ А. Шанг. Әсәрләри, IV чилд. Бақы, Азәрнәшр, 1977, сәһ. 136.

⁷ «Хурафат ичиндә һәгигәт». «Сәда» гәзети, 20 јанвар 1910-чу ил, № 6, сәһ. 2.

⁸ А. Сәһһәт. Әсәрләри, II чилд. Бақы, Азәрнәшр, 1916, сәһ. 31.

⁹ А. Шанг. Әсәрләри, IV чилд, сәһ. 160.

¹⁰ В. В. Ванслов. Әстетика романтизмә. М., 1966, сәһ. 194.

Азәрбајжан романтизми дә бүтүнләклә епигончулуға гаршы иди. Бу епигончулуғ гәзәл-гәсидә епигончулуғу иди.

Мүһитә мүнасибәтин диқәр гүтбүнү романтикләрин һәгигәт ахтарычылығы тамамлајырды. һәгигәт ахтарычылығынын мә'насы нә иди?

М. Гади јазыр: «Һәлә бах. Үшшағизадә Халид Зијаләр, Рза Тофигләр, Әһмәд Вәфигләр, Әли Камаллар, Гүсејн Чаһидләр, Әһмәд Рзалар, Тофиг Фикрәтләр... вә с. оврағи-мәтбуата гонараг нәләр охујур, нәләр, нә һәгигәтләр сөјләјир, аһ... билсәниз а...»¹¹ Елә бунун ардынча А. Шагин Т. Фикрәтдән бәһс едән мәғаләсиндән нүмүнә кәтирәк: «Бир чох әсәрләриндә, мәнзүмәләриндә билхәссә шаһ әсәрләри олан «Сис», «Балыгчы», «Хәстә чочуг», «Һәсәнин гәзасы»нда чәмијјәтин һәјатындан һәгиги вә зәнкин таблолар јаратды вә һәмәср олан чәмијјәтин ичиндә һәлә јашамағда олан ачы һәгигәтләри (!) вә о һәгигәтләр арасында да өз һәјәчанларыны, руһунун, гәлбинин бүтүн чырпынтыларыны көстәрди».¹² А. Сәһһәт дә «Сыныг саз»а јаздығы мүгәддәмдә бу мәтләби башга шәкилдә—«сыныг үрәкдән чыхан сызылтылар»¹³ кими мә'наландырыр. Н. Чавид исе Түркијәдән Гурбанәли Шәрифзәдәнин үванына көндәрдији бешинчи мәктубунда јазыр: «...бир јапраг кағыз әлимә алдыммы, дәрһал кениш саһәләр, парлаг-парлаг үлвијјәтләр, ачы-ачы һәгигәтләр (!), хүсүсән тәсвир вә тәсәввүрү күч бир чох фикирләр алај-алај көзүмдә тәчәссүм едир киби олур».¹⁴

Халгы хөшбәхт көрмәк, һәјатдакы «ачы көз јашларыны ширин гәһгәһәләрлә әвәз етмәк» арзулары онларын ән бөјүк идеалы иди. Романтикләр вәтән тәлејини, халгын, бәшәрин кәләчәјини дүшүнүрдүләр. Онлар һәјатдан башладыглары бу јолу хәјал вә үмидә даһа чох бел бағламаға гәдәр давам етдирирдиләр. Бу мә'нада М. Гади франсыз романтики В. Гүгодан кәтирдији «Һәјат һәгигәтлә, мөвчудијјәт дә хәјал илә гаимдир»¹⁵ тезисини мүдафиә едирди.

Азәрбајжан романтикләринин јарадычылығында инкар хүсүси мөвгедә иди. Онлары разы салмајан мәһз мүһит ејбәчәрлији, онун әзмәк, дағытмағ функцијасыдыр. Азәрбајжан романтизминдә мејдана чыхан сатирик хәтт дә бунунла бағлыдыр.

Әслиндә романтикләр јарадычылығда там мә'нада «мәһз буну рәдд етмәк!» конкретлијиндән кәнарда идиләр. Реалистләр исе јарадычылығларында бәдни пријомлардан асылы олмајараг, бу мәсәләдә сәрт вә ачыг көрүнүрләр.¹⁶

Ч. Мәммәдгулузәдәнин вә Сабирин тәңгид һәдәфләри, бу һәдәфләрин чоғрафи кенишлији кимә мә'лум дејилди? Лакин романтикләрин јарадычылығында е'тиразын, инкарын хүсүси бичими, хүсүси дону, башга сөзлә романтик өртүјү вар иди. Гади јазыр: «...кечмиш әсрләрин һүкәмә, үдәба, шүәра вә мүһәррираны пәк чох һәгигәти хәјал сурәтиндә тәсвир, едәрәк, парлаг мә'налары әлфазын мәзарн-мүбһәмийјәтинә басдырмамышлар. Ишыг вә ачыг сөзләри дә гаранлыға сохмағ јолуну илтизам етмишләр»¹⁷. Вә јахуд Н. Чавид:

¹¹ «Османлы мәтбуатында парлаглығ». «Тәзә һәјат» гәзети, 10 сентјабр 1908-чи ил, № 208, сәһ. 2.

¹² А. Шагин. Әсәрләри, IV чилд, сәһ. 158.

¹³ А. Сәһһәт. Әсәрләри, II чилд, сәһ. 36.

¹⁴ Ә. Шәриф. Кечмишлән хәтирәләр. Бақы, Азәрнәшр, 1977, сәһ. 58.

¹⁵ «Амали-истигбал јахуд үмид вә әмәлләр». «Фүјүзат», 1907, сәһ. 31.

¹⁶ Бах: К. Галыбзәдә. XX әср Азәрбајжан әдәби тәңгиди. Азәрб. ССР ЕА Нәшријјаты, 1966, сәһ. 153.

¹⁷ «Хурафат ичиндә һәгигәт». «Сәда» гәзети, 20 јанвар, 1910-чу ил, № 6, сәһ. 2.

Һәр гаранлыкта чырпыныр бир нур,
Һәр һәгигәтдә бир хәјәдә ујуур¹⁸—демишди.

Умумијјәтлә, «романтикларын җарадычылыгында тәнгиди башлангыч аз-аз һалда бирбаша вә чылпаг олурду. Онларын әсәрләри даһа чох керчәклијин әксинә олараг, иллүзијалашмыш дүнјанын тәсдиғинә һәср едилдири».¹⁹

Романтикларын хәјәл ахтарышлары онларын җарадычылыгындагы тәнгиди пафосла бағлы иди.

Һәјәты әкс етдирмәкдә марағлы чәһәтләрдән бири дә одур ки, реалистләр һәјәты бүтүн тәрәфләри илә—зиддијјәт вә зәнкиллији, инкишафы вә процессуаллыгы илә әкс етдирдиләр. Онлар чәмпијјәт һадисәләринин дахилинә нүфуз едир, керилијин, әталәтин көкләрини ахтарышдылар. Онлар синифләрин мөвгејини дәрк едир, синифләр мүбаризәсини дујур, һәјәтын динамикасыны там мәнәдә һәгиги фәлсәфи аспектән тәһлил едә билмәсәләр дә, сејрчиликдән чох-чох габағда идиләр.

Романтикларын һәјәты әкс етдирмәк тәләбләри илә тамамилә бундан фәргләнир. Идеалист дүнјакөрүшүнүн тәсири «регламентә табелијјә» кәтириб чыхарырды. Јәни романтикларын һәјәты әкс етдирмәк тәләбләри, онлара лазым олан тәрәфләрин бәдин сәнәтдә ин'нкасы чәрчивәсиндә иди. Романтик һади, Чавид, Сәһһәт, Шаиг объектив варлыгын бүтүн мәнәдә мигјасыны сәнәтә кәтирмәји дүшүнмүрдүләр. Әслиндә естетик көрүшләриндә дә һеч буну тәләб етмирдиләр.

Лакин бу мәсәләдә Сәһһәт вә Шаигин романтик тәнгидиндәки бә'зи принципләр һади вә Чавидин нәзәри мұлаһизәләриндән сечилир. Бу да онларын җарадычылыг манералары, реалистләрә јахын олма дәрәчәләри илә изаһ олунур.

Мә'лум фактдыр ки, Сәһһәт вә Шаиг тәнгиди реалистләрлә даһа чох әлағәли олмушлар. Һәтта онларын җарадычылыгында реалист вә романтик ше'рләрин нөвбәләшмәси һаллары вардыр. Бу да она дәләләт едир ки, Сәһһәт вә Шаигин һәјәты әдәбијјәтдә әксетдирмә һағгында олан мұлаһизәләри ахыра гәдәр сабит олмамышдыр. Мүәјјән мәрһәләләрдә бу мүнәсибәт реализм естетикасынын хејринә дәјишилмишди.

Сәһһәт вә Шаиг илк дәфә олараг Сабирдән бәһс едәндә реалист мүддәалара кәлиб чыхмышлар, бир нөв нәзәри фикирдә реализм изаһынын астанасында дајанмышлар. Һәр ики романтик, Сабирин «Шаигрәм, чүнки вәзифәм будур әш'ар јазым» мисрасы илә башланан сатираһасыны нүмунә кими кәтирирләр. Мәһз марағлы бурасыдыр ки, Сабирин бу ше'рдә һәјәты әкс етдирмәк үчүн ирәли сүрдүјү мүддәалар өз мериһдиан вә параллелләринә көрә реализмин тәләбләрини әһәтә едир. Демәли, Сәһһәт вә Шаиг Сабирин җарадычылыг манифестини тоғдир едир, елә Сабир җарадычылыгына да бу бахымдан јанашырдылар.

А. Шаиг 1922-чи илдә јазырды: «Сабир халгдан доғмуш, халг ичиндә јашамыш, халгы сызладан јаралары, әзиб хырпалајан сәбәбләри дујмуш, һәјәтдә бүтүн о ачылығлары дадымыш, мұшаһидә вә тәчрүбәләрдән кечирмиш бир шаирди. Сабир пролетар синфини гызгын бир ешгә севдијиндән бүтүн гүввәтилә халгын руһуна кирмәк, онун кәләчәјини вә мүгәддәратыны тәјин етмәк истәјирди. Бүтүн бунлар Сабирин һәгигәтә јахынлашдырмыш вә һәјәтдә көрдүкләри бүтүн һадисәләрә гаршы онда интиғам һисси ојатмышдыр. Одур ки, Сабирә халг һәјәтынын ачы

¹⁸ Һ. Ч а в и д. Сечилмиш әсәрләри. Бақы, 1958, сәһ. 516.

¹⁹ В. В. В а н с л о в. Көстәрәлән әсәри, сәһ. 55.

вә сијаһ чәһәтләрини тәрәннүм едән реалист бир шаир дејирик».²⁰ Һәтта Сәһһәт вә Шаиг Сабирин җарадычылыгындагы синфилик маһијјәти дашыјан ше'рләрдән нүмунәләр кәтирирләр. Шаигин «Сәбр ејлә» рәдифли вә ја мәшһур «Әкинчи» сатираһасындан данышмасы буна сүбутду. Һәр һалда бу ону әсасландырыр ки, һәр ики романтик Сабир җарадычылыгындагы синфилијин маһијјәтинә нүфуз етмәјә сәј едир, онун реализми һағгында мүәјјән мұлаһизәләр јүрүдүрләр. Әслиндә диггәт јетириләрсә, Сәһһәт вә Шаиг Сабир һағгында јаздығы мәғаләләрдә там мәнәдә реализми шәрһ етмәк проблемини гаршыја гојмамышлар. А. Сәһһәт «Сабир» мәғаләсинин ахырында јазыр: «Сабир әфәндиин бунлардан башга мәнбу вә гејри-мәнбу асари-мәнзумә вә мәнсурәси чох илә дә, мән мәғаләмә бурада инаһәт вериб даһа артычаг, мүкәммәл нәһв илә тәфсиләт вермәји вә севкили шаиримиз, әзиз гардашымыз олан Сабир әфәндиин әһалимизә танытдырмағы бөјүк бәрәдәримә Фиридун бәј Көчәрли чәнәбларынын өһдеји-әдибәнәләринә вақузәр едирәм»²¹. Бу тәсадуғи нәтичә дејилди. Доғруду, Сәһһәт пешәкар тәнгидчи олмадығы үчүн мәсәләни белә һәлл едә биләрди. Лакин марағлы тәрәф орасыдыр ки, Сәһһәт, тәнгиди реализмин бөјүк нүмајәндәси олан Сабир җарадычылыгынын шәрһини мәһз тәнгиди реализмин мұдафиһәси кими фәаллијјәт көстәрән Ф. Б. Көчәрлијә һәвалә едирди.

Бир аз да диггәт едилсә, Сәһһәт вә Шаигин Сабир җарадычылыгында романтик мејлләрә рәғбәт көстәрмәләри дә ајдын олар. Сәһһәтин Сабирин Фирдовси илә мұгајисә етмәси, Шаһнамәнин тәрчүмәсиндә «үлвијјәт, һисс вә хәјәл» ахтармасы, «Фјузат» журналында чап олунмуш Дәли тәхәллүслү шаирин «Инсанлар» рәдифли ше'ринә јазылмыш нәзирәдән данышмасы, Намиг Камалдан сөһбәт ачмасы буну сүбут едир.

А. Шаиг дә «Әләкбәр Сабирин әдәбијјәтымыздагы әһәмпијјәти вә мөвгеји» мәғаләсиндә Сабирин «Фјузат»да дәрч олунмуш ашағыдагы ше'рини нүмунә кәтирир.

Рухум, еј шаһбази-үлвијјәт,
Һиммәтим тәк фәзәдә пәрвәз ет.
Уч-уч, өвчи-сәмадә пәрвәз ет.
Тәнкнаји-бәдәндә вар хиффәт.²²

Шаиги бу ше'рдән бәһс етмәјә һансы һисс мәнбу етмишди? Бу суалын чавабы мұллифин 1927-чи илдә јаздығы бир мәғаләдә вардыр. «Сабир нә көзәллик, нә дә көј шаири иди. Ингилабын она ашыламыш олдуғу јени руһ јүксәклији илә Сабир дә һәр кәс кими ганадланараг јерләрдән узағлашмағ, көјләрдәки булуллар архасында рәнкин шәфәгләрә говушмағ вә орада сәрбәст вә хәјәли бир һәјәт кечирмәк вә бир мүддәт руһи сыхынтыларыны тәскиң етмәк истәјирди»²³.

Бу фактлардан көрүндүјү кими А. Сәһһәт вә А. Шаиг реализм естетикасынын әлејһинә олмамыш вә романтизми дә һеч вахт реалист әдәби фикрә гаршы гојмамышлар. Лакин реализмин мүддәаларыны да мәнбури јекәнә естетик идеала чевирмәмишләр.

«Әдәбијјәт вә һәјәт» проблеминин мәркәзиндә дуран мәсәләләрдән бири дә әдәбијјәтә бахышдыр. Ајдындыр ки, һәјәтдән нәш'әт едән әдәбијјәтин мөвге вә вәзифәләри, әдәбијјәтин вә һәјәтин гаршылығлы тәсири имканлары һамыны дүшүндүрә биләр. Бу әлағәлилији романтик-

²⁰ А. Ша и г. Әсәрләри, IV чилд, сәһ. 137.

²¹ А. Сә һ һ ә т. Әсәрләри, II чилд, сәһ. 23.

²² А. Ша и г. Әсәрләри, IV чилд, сәһ. 141.

²³ Јенә орада, сәһ. 247.

ләр дө инкар етмәмишләр. А. Шаиг жазырды: «Һәр әдәбијјат јени һәјати-ичтимајјәдән тә'сир алдығы кимн, әдәбијјат да һәјати-ичтимајјәјә јенидән тә'сир вә нүфуз едир ки, бу дәхи әдәбијјатын ики мұһүм рол ојнадығыны көстәрир».²⁴

Бурадан ајдын олур ки, мұәллиф биртәрәфли мұһакимәдән узардыр. О, әдәбијјат вә һәјат компонентләринни мұнасибәт дәрәчәсини көстәрир, башга сөзлә, әдәбијјатын имканларыны, нүфузуну донуглуг орбитиндән чыхарыр. А. Шаиг сүбүт едир ки, әдәбијјат јалныз һәјатын архасынча кетмир, о һәм дә тә'сир едә билир, һәјаты дәјишә билир.

1905-чи илдә А. Сәһһәт жазыр: «Јазы јаздығымыз вахт һәр шејдән мүгәддәм һиссијјата табе олмаг кәрәк, таянқи кәламын охујанларын гәлбиндә тә'сир ола вә башгасынын һиссијјаты гәлбисини ојандыра».²⁵ Јахүд М. Һаднин 1909-чу илдә түрк сәнәткары Халидә Саләһә һәср етдији мәғаләсиндән ашағыдакы парчаја диггәт едәк: «Бу пәрији-һүрријјәтин әчнәһеји-әфкар вә шәһбал хәјалындан сүзүлән һәгигәтләр о гәдәр көзәл, о гәдәр дилнишиндир ки, адәтән инсанын руһуну ниниләјир, һиссијјатыны охшајыр, көнлүнә тәза һәјат бәхш едир».²⁶

Бу мұлаһизәләрдә әдәбијјатын тә'сиредичи амилләринин габарыг көстәрилмәсн елми һәгигәтдир. Романтикләр һиссә, гәлбә тә'сир етмәјән сәнәт танымыр вә танымаг да истәмирдиләр. Башга сөзлә, мәһз бу чүр әдәби әсәрләр тәләб едир вә ја белә әсәрләри гижмәтләндирдиләр.

XX әср Азәрбајҗан романтикләри бүтүн јарадычылығлары боју әдәбијјатын ичтимај дәјишдиричи ролуна јүксәк гижмәт верирдиләр. Бу мәһнада А. Сәһһәтин Сабири нәзәрдә тутараг јаздығы онун әсәрләри «бу беш илн мүддәтиндә Иран мәшрутәсинә... бир ордудан зијадә хидмәт етмишдир»²⁷ мұлаһизәсини хатырламаг јеринә дүшәр. Бөјүк инклиз романтик Шелли дә өзүнүн «Поезијанын мұдафисәси» әсәриндә мәһз бу мәсәләдән кениш бәһс етмишдир.²⁸

Романтикләр үчүн әдәбијјатын мәгсәди ајдын иди. Онлар һәмишә һәчвә гаршы, шә'ри шәхси адамлары тәһгир етмәјә јөнәлдәнләрә гаршы олмушлар. А. Сәһһәт вә А. Шаигин Сабирдән бәһс едәркән онун «һәчвә шәхсијјәт гарышдырмамасы»ны өн плана чәкмәләри, М. Һаднин С. Ә. Ширваннин Иранда һәчвләринин чапына гаршы етираз етмәси буну тәсдиг едән фактлардыр.

А. Шаиг С. Әзмин мөвгејини «вәтәндашларыны бунча алудеји-гәфләт вә чәһаләтлә көрдүјүндән долајы мүтәәссир олдуғу үчүн онлары кирдаби-зилләт вә сәфаләтдән гуртармаға чалышан»²⁹ бир сәнәткар кимн шәрһ едир. М. Һадн, М. С. Ордубади чәнабларына ачыг мәктубунда жазыр: «Мә'луми—аллеләриниздир ки, мұһәррирләр нури-бәсәр сәрф етмәкдән көзләри гаралды. Милләт ағармајыр. Вәтән ишыгланмајыр. Кечә-күндүз налә едән гәләмләр һиссијјати-наимени ојандырмаға мүвәффәг ола билмәјир».³⁰ Бу нүмунәләрдән көрүндүјү кими А. Шаиг вә Һадн халга хидмәт етмәјән әсл әдәбијјат тәсәввүр етмир»ләр.³¹

²⁴ А. Шаиг. Әсәрләри, IV чилд, сәһ. 141.

²⁵ А. Сәһһәт. Әсәрләри, II чилд, сәһ. 7.

²⁶ «Пәрдә даһинда нәләр вармыш». «Тәрәгги» гәзети, 9 ијун 1909-чу ил, № 126, сәһ. 3.

²⁷ А б б а с Сәһһәт. Әсәрләри, II чилд, сәһ. 30.

²⁸ Бах: И. Н. Неупокоева. Революционный романтизм Шелли, М., 1959, сәһ. 455.

²⁹ А. Шаиг. Әсәрләри, IV чилд, сәһ. 105.

³⁰ «Тәзә һәјат» гәзети, 23 сентјабр 1908-чи ил, № 219.

³¹ Ә. Мирәһмәдов. Мәһәммәд Һадн, Бақы, 1962, сәһ. 65.

XX әср Азәрбајҗан романтикләри М. Һадн, Һ. Чавид, А. Сәһһәт вә А. Шаигин әдәби-нәзәри көрүшләри системиндә «әдәбијјат вә һәјат» проблемә чох кениш олдуғу үчүн бә'зи әсас чәһәтләр үзәриндә дајандыг.

Камран Алиев

АЗЕРБАЙДЖАНСКИЕ РОМАНТИКИ XX ВЕКА О ПРОБЛЕМЕ «ЛИТЕРАТУРА И ЖИЗНЬ»

Проблема связи литературы с жизнью всегда интересовала литературно-критическую мысль. Азербайджанские романтики XX в. — М. Гади, Г. Джавид, А. Сиххат, А. Шаиг в первую очередь уделяли внимание роли окружающей среды, ее определяющему влиянию. В этом смысле их борьба против элигонской поэзии, не соответствующей общественным событиям, была вполне естественной. Однако азербайджанские романтики не считали, что все события жизни должны быть в центре внимания литературы. Они были сторонниками отражения в первую очередь тяжелой действительности.

М. Гади, Г. Джавид, А. Сиххат, А. Шаиг проблему связи литературы с жизнью излагали в соответствии с положением об отрицании в эстетике романтизма. Именно этим объясняется их отношение к великому поэту-сатирику Сабире. После смерти Сабире ими были написаны статьи и стихи, в которых их литературные мечты и идеалы соединялись с общественными. Романтики, говоря о Сабире, выбирали моменты, соответствующие их творческому кредо. Ведя борьбу за литературу, обладающую большими возможностями воздействия, азербайджанские романтики XX в. одновременно преувеличивали роль литературного произведения в общественной жизни. И это вытекало из эстетических требований романтизма. М. Гади, Г. Джавид, А. Сиххат, А. Шаиг, говоря о связи литературы с жизнью, отстаивали прогрессивную позицию в объяснении проблемы, но вместе с тем в толковании определенных специфических сторон вопроса в некоторых вопросах приближались к взглядам представителей критического реализма.